

Sukob Tito-Staljin

Puljić, Matej

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:120454>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-21**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

MATEJ PULJIĆ

SUKOB TITO – STALJIN

Završni rad

Pula, 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

MATEJ PULJIĆ

SUKOB TITO – STALJIN

Završni rad

JMBAG: 0303053774, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski studij povijesti

Predmet: Uvod u hrvatsku suvremenu povijest

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: izv. prof. dr. sc. Igor Duda

Pula, rujan 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Matej Puljić kandidat za prvostupnika povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 13. rujna 2017.

Student

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Matej Puljić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Sukob Tito – Staljin* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 13. rujna 2017.

Potpis

Sadržaj

Uvod	5
Izvori sukoba	6
Sukob	8
Nacionalni sastav iberovaca	10
Rješavanje problema iberovaca.....	14
Slučajevi Hebrang i Žujović	15
Logori.....	17
Logistika Golog otoka	18
„Zdrav razum“	19
Problemi s SAD-om	21
Američka pomoć.....	22
Rješavanje sukoba	24
Zaključak	25
Literatura	26
Sažetak.....	27
Abstract	28

Uvod

Kao jedan od najvažnijih događaja u povijesti ne samo Jugoslavije nego i svijeta tijekom Hladnoga rata bilo je veliko Titovo „ne“ jednom od najvećih vođa toga razdoblja, Staljinu. Taj je događaj dao veliki vjetar u leđa ne samo Jugoslaviji i Zapadu u borbi protiv staljinizma nego je i samim državama pod sovjetskom kontrolom pokazao da je moguće oduprijeti se utjecaju Moskve. Tako se lagano od utjecaja maknula Kina, a neke europske zemlje pod utjecajem Sovjeta uvidjele su da za socijalizam nije potrebna instrukcija izvana te su krenule u određene pobune koje su ugušene. Taj događaj je unio velike promjene na području Jugoslavije. Tito se naglo okrenuo Zapadu, dobio je pomoć SAD-a, počeo se čak boriti i protiv sukoba dvaju blokova, što je kasnije dovelo do Pokreta nesvrstanih i borbe za slobodu država koje nisu pod utjecajem tih dvaju sukobljenih strana, a mogle bi ubrzo biti. Tito je kao inicijator postao čelnikom samog Pokreta nesvrstanih. Svi ovi događaji bili su jedan poticaj više da Hladni rat bude još napetiji i teži nego se moglo zamisliti.

Uzroci za sukob između dvaju velikih socijalističkih vođa Tita i Staljina su brojni, no jedan je najvažniji, a taj je jugoslavenska emancipacija od kontrole Moskve i volja da sama ide svojim putem u komunizam. Jedan od povoda sukoba su jugoslavenske pretenzije na albansko područje. Albanci su tražili protekciju jačeg, a ovdje je to bio Sovjetski savez. Kao pravi zaštitnik Sovjetski savez je odmah politički napao Jugoslaviju i optužio da skreću u krivi smjer, a gdje je Jugoslavija skrenula i kako je situacija riješena vidjet ćemo u ovome radu. Posljedice za FNRJ bile su velike. Morala je naći saveznika na zapadu, tu se ukazao SAD, koji joj je svojom financijskom i vojnom pomoći pružio gospodarski i vojni oporavak, a o toj će pomoći biti riječi u narednim poglavljima. Kako bi se očuvao na vrhu KPJ Tito je morao intervenirati protiv svih koji su pristali uz Rezoluciju Informbiroa. Većinu je pristalica rješavao sudski i slao u posebne zatvore namijenjene samo za njih. Jedan od takvih zatvora je svima poznati Goli otok. Kako je Goli otok bio uređen i kako je funkcionirao te kakvi su bili postupci prema pristalicama Rezolucije, iberovcima, i njihov preodgoj prikazat ćemo u nekoliko poglavlja. Sve je završilo sovjetskim priznavanjem da je moguć drugačiji put u komunizam što je za Jugoslaviju značilo priznanje ispravnosti njezine politike.

Izvori sukoba

Josip Broz Tito je jedan od rijetkih socijalističkih vođa koji su vladali nekom lijevo orijentiranom državom, a da je bio sovjetski obrazovan komunist. Nakon što je 1920. donesena Obznana i 1921. Zakon o zaštiti države kojim je komunistička djelatnost u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca bila zabranjena i komunisti protjerivani, Tito tijekom tog vremena postaje glavni sekretar Komunističke partije u Zagrebu, dok 1928. biva uhićen zbog sumnje na terorističku djelatnost i završava u zatvoru do 1934. godine. Izlazi iste godine i uskoro odlazi u Moskvu. Vraća se i 1937. postaje generalni sekretar Komunističke partije Jugoslavije. Počinje sve više ponovo politički djelovati i rješava se nekih frakcijskih suparnika koji se nisu slagali s njegovim vodstvom. Rat je dočekao gledajući razvoj događaja i očekujući sovjetsku pomoć. No, kako su Sovjeti imali s Njemačkom potpisan ugovor o nenapadanju, poznat kao pakt Ribbentrop-Molotov, a Kraljevina Jugoslavija bila Njemačka interesna zona, Staljinu nakon napada na Jugoslaviju nije bilo u interesu poticati ustanak..

Krajem ožujka 1941. nezadovoljne unutarjugoslavenske snage ruše vladu Cvetković-Maček, na što su Sile osovine – Njemačka i Italija sa saveznicima – reagirale napadom početkom travnja i okupacijom teritorija Kraljevine Jugoslavije. Što se tiče jugoslavenske kraljevske vlade u izbjeglištvu, Sovjeti nisu mogli djelovati jer bi to uvrijedilo njihove saveznike Britance koji su bili zaštitnici te iste vlade. No onda 22. lipnja 1941. u Sisku, vjerojatno po Titovu nalogu, osnivaju se prvi partizanski odredi koji će činiti Narodnooslobodilačku vojsku Jugoslavije. Tito je bio ljut zbog djelovanja Moskve koja nije slala pomoć, nisu ništa poduzimali kad je Tito rekao da se Draža Mihajlović, vođa četnika, okrenuo surađivati s okupatorima i da ratuje s partizanima. Moskva se također usprotivila i tome da Tito postane predsjednik AVNOJ-a koji bi kasnije trebao poprimiti karakter vlade jer bi samim time bile dvije vlade na jugoslavenskom području.¹ Tito je s druge strane rekao Sovjetima da će napasti Britance ako se budu iskrcali na jadransku obalu, na što su Sovjeti reagirali s negodovanjem zbog njihovih savezničkih odnosa sa Britancima. Nakon Jaltke konferencije 1945., na kojoj se Staljin sastao sa američkim predsjednikom

¹ Banac, Ivo, *Sa Staljinom protiv Tita: Informbirovski rascjep u jugoslavenskom komunističkom pokretu*, Globus, Zagreb, 1990., 26.

Franklinom Delanom Roosveltom i britanskim premijerom Winstonom Churchillom te su razgovarali su o podjeli jugoslavenskog područja po omjeru 50:50, Tito se razočarao u Staljina i okrenuo se više zapadnim saveznicima, a njegova namjera da zavlada ovim područjem postala je još veća i jača. No ipak je na Jaltskoj konferenciji došlo do obrata i AVNOJ bio priznat kao službena vlada, ali je morala ići u suradnju sa vladom u izbjeglištvu. Sovjeti su 1944. pomogli Jugoslavenskoj armiji u oslobađanju Beograda te samim time djelomično stvorili uvjete za konačno oslobođenje.

Kad je rat u proljeće 1945. završio partizanskom i savezničkom pobjedom i kad su u Jugoslaviji u studenom održani prvi izbori, a pobijedila Narodna fronta, Staljin je bio iznimno ogorčen, jer po njemu nije se provodila demokracija kao kod ostalih socijalističkih država, no pomirio se s tom činjenicom i prihvatio ju je.² Tito je vrlo brzo krenuo u obnovu i uređenje države te naglu industrijalizaciju, sve po uzoru na međuratni Sovjetski Savez, u čemu su mu pomagali i sovjetski civilni i vojni savjetnici.³ Staljin je bio zadovoljan gospodarskim napretkom Jugoslavije, a ogorčen na Titovovu politiku neprovođenja kolektivizacije sela. Problem je bilo provesti kolektivizaciju jer se većina ljudi u Jugoslaviji bavila poljoprivredom te kad bi proveli kolektivizaciju moglo bi doći do nereda, možda čak i građanskog rata.⁴ Tako je Tito odustao od tako nasilne metode i samo ograničio maksimalan posjed na 25 do 35 hektara. Komunistička partija Jugoslavije je pokušala kolektivizirati selo putem zadruga, ali će kasnije uvidjeti da ni taj način nije dobar i da selo pati i pada produktivnost. Jugoslavenski diplomati su se čak u Ujedinjenim narodima 1947. suprotstavili ideji SSSR-a i SAD-a da međusobno podijele Palestinu, što je Moskvi opet zasmetalo.⁵ Sovjetsko vodstvo je pomoglo Titu i u obuci njegove vojske, slani su sovjetski generali koji su obučavali Jugoslavensku armiju. Staljin se čak i netom prije sukoba složio, odnosno potvrdio da Jugoslavija „proguta“ Albaniju na koju cijelo vrijeme do sukoba cilja.⁶ Ali tad je albanski komunist Enver Hoxha i generalni sekretar Albanske partije rada zatražio zaštitu Staljina i dobio ju je. Mnogi misle da je početak sukoba upravo i izbio zbog Albanije. Tito je 1. ožujka 1948. na sjednici CK

² Isto, 32.

³ Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999. 292-293.

⁴ Isto, 309-314.

⁵ Banac, 41.

⁶ Isto, 48-54.

KPJ odlučio da će krenuti na Albaniju.⁷ U međuvremenu je Koci Xoxe protjerao u Albaniji sve koji su bili protiv Jugoslavije uključujući i Envera Hoxhu. Zbog ovih akcija Staljin 18. ožujka iz Jugoslavije povlači svoje vojne savjetnike, a 27. ožujka šalje svoje prvo pismo. Povlačenje vojnih savjetnika opravdao je teorijom da oni ne mogu djelovati pod utjecajem jugoslavenske službe sigurnosti. Staljin je zapravo htio ukloniti „ljevičarske“ frakcioniste koji su bili na visokim položajima u Jugoslaviji, kao što su npr. Milovan Đilas, Boris Kidrič, Aleksandar Ranković i Svetozar Vukmanović-Tempo, navodeći da su oni isti kao Lav Trocki, sovjetski komunistički disident i nakon Lenjinove smrti Staljinov protivnik u borbi za vlast.⁸ Nakon toga je Staljin pozvao „zdrave snage“ jugoslavenske Komunističke partije da svrgnu to odmetnuto vodstvo i priklone mu se. Svi ovi događaji su vodili onome što je uslijedilo koji tjedan kasnije.

Sukob

Brojni su razlozi razilaženja ovih dvaju velikih komunističkih vođa, a njihov sukob imat će veliki utjecaj na dugi niz godina u povijesti ove dvije zemlje i Hladnog rata uopće. Sukob je već lagano započeo nakon što je Sovjetski Savez pomogao Jugoslaviji u oslobađanju njezina teritorija tijekom Drugog svjetskog rata opskrbom oružjem i oslobođenjem Beograda.⁹ Samim time Staljin je smatrao da zaslužuje kontrolu i utjecaj na Jugoslaviju kao još jednu satelitsku državu, kao državu u sklopu Sovjetskog bloka u nastajanju. Sama ta inicijativa postala je ostvariva osnivanjem Informbiroa 1947. godine. Informbiro je bio zamišljen da pomaže socijalističke zemlje u njihovu putu u komunizam po sovjetskom modelu, da bude krovna organizacija svih komunističkih partija, ali je postao institucija koja je omogućavala Staljinu kontrolu nad partijama izvan svoje države. Tako je Informbiro postao protuteža Marshallovu planu i Trumanovoj doktrini, odnosno preteča Varšavskog pakta i protuteža budućem NATO-u. Sjedište mu je bilo u Beogradu, a patronat u Moskvi.

Sukob je počeo 1948. kad je Staljinu počela smetati jugoslavenska politika koja se miješala u interese SSSR-a na Balkanu jer je Jugoslavija postala sve

⁷ Isto, 53-54.

⁸ Isto, 55.

⁹ Bilandžić, 179.

samostalnjija pozivajući se na to da se praktički sama oslobodila od neprijatelja i okupatora. Sukob se nastavio kada je u ožujku iste godine SSSR povukao svoje civilne i vojne savjetnike i rukovodioce iz Jugoslavije.¹⁰ KPJ tada pokreće rješavanje frakcionista u svojim redovima. Prvo su uhitili i zatvorili Staljinu privrženog saveznog ministra za financije Sretena Žujovića, a zatim i predsjednika Planske komisije Andriju Hebranga te su protiv njih provedeni kazneni postupci. Dok je Centralni komitet KPJ odlučio da neće sudjelovati na bukureštanskoj skupštini Informbiroa u lipnju, ondje je usvojena Rezolucija o stanju u KPJ. Rezoluciju su potvrdile i sastavile komunističke partije koje su bile uključene u Informbiro: Rumunjske, Poljske, Mađarske, Francuske, Čehoslovačke, Italije i Svesavezne komunističke partije (boljševika).

Rezolucija se sastajala od osam točaka, odnosno od osam optužbi za koje se tereti Jugoslavija. Prva točka sadrži optužbu da vodstvo KPJ pod Titom, Kardeljom, Đilasom i Rankovićem ne provodi politiku marksizma-lenjinizma. Druga točka optužbe navodi da Jugoslavija vodi antisovjetsku politiku te da se loše i neprijateljski odnosila prema sovjetskim rukovodiocima i savjetnicima. U sljedećoj točki se optužuje vodstvo KPJ da u državi ima i dalje sitnih kapitalista koji potiču krupni kapitalizam. Taj kapitalizam potječe sa sela, jer i dalje ima individualnih seljaka kulaka koji posjeduju velike količine zemlje. Sljedeća optužba se donosi na KPJ koja istupa u narodu preko Narodne fronte, koja sadrži razne dijelove društva, među njima i buržoaziju što, prema stajalištu Informbiroa, umanjuje moć KP u državi. Peta točka donosi optužbu prema kojoj u KPJ nema demokracije, ne provodi se mogućnost kritiziranja partije, sastanci se ne odvijaju javno nego tajno, što umanjuje moć partije u narodnim masama. Iznosi također optužbu Informbiroa da je uhićenje Hebranga i Žujovića, zbog njihove kritike prema antisovjetskoj politici, sramno. Sljedeća točka donosi kako je nakon prvog pisma vodstvo KPJ pokrenulo nagle i nepromišljene zakone koji mogu imati samo negativan utjecaj na gospodarstvo. Provođenje kolektivizacije sela je vrlo sporo i smanjuje proizvodnju, a da bi se provela kolektivizacija treba smanjiti kapitalističke elemente na selu. Sva ova politika je, ocjenjuje Informbiro, avanturistička, nedostojna i pogrešna, a zbog nje pati stanovništvo. Sljedeća stavka donosi kritiku da KPJ do sad nije kao ostale komunističke partije iznosila izvješće o svome radu na sjednicama Informbiroa.

¹⁰ Goldstein, Ivo, *Hrvatska povijest*, Novi Liber, Zagreb, ³2013., 360; Bilandžić, 295.

Informbiro takvo ponašanje smatra uvredom i kršenjem ravnopravnosti komunističkih partija. Osmu točku iznosi optužbu da su se odcijepili od ostalih komunističkih partija i njihove borbe protiv imperijalističkih sila. Točka navodi i da je jedan od glavnih krivaca u Jugoslaviji za takvu politiku još neprevladani nacionalizam, koji koči politiku komunizma. Informbiro moli zdrave snage u KPJ da se probude i pokažu rukovodiocima pravi put koji vodi dalje od nacionalizma i imperijalizma.¹¹

Međutim, rukovodstvo KPJ je reagiralo na Rezoluciju Informbiroa prilično neočekivano te je cijelo pismo već sutradan javno objavilo i ona je pročitana na radiju i objavljena u novinama, što je prilično iznenadilo Sovjetski Savez. Zatim se na Petom kongresu KPJ, u srpnju 1948., izglasalo da su optužbe Informbiroa netočne i neutemeljene te da će partija poraditi na odnosima s SSSR-om.¹² Tito je bio spreman pokrenuti novu politiku sličnu sovjetskoj. Pokušao je kolektivizirati seoske posjede u zadruge, ali je nakon nekoliko godina uvidio preveliki otpor bogatijih seljaka zbog toga jer ne žele dijeliti plod svoga rada s „neradnicima“. Stoga je pokrenuo politiku koja je nešto drugačija od Staljinove, okrenuo se takoreći izvornom marksizmu. Sukob je netom kasnije gotovo prerastao u mogući rat između jugoslavenskih komunističkih susjeda koje podržava SSSR i Jugoslavije. Jugoslavija je bila pred ozbiljnom prijetnjom da bude napadnuta, za taj napad su bili najspremniji Mađari, koji su očekivali da će si nakon pada Jugoslavije moći pripojiti Hrvatsku.¹³ Mađari su čekali potvrdu Kremlja za napad, a ona je izostala. Naime, prilikom napada Sjeverne na Južnu Koreju Amerika je intervenirala čvrstom rukom i stala na stranu Južne Koreje, a budući da je u to doba i vojno i gospodarski pomagala Jugoslaviju, Moskva je odustala od napada jer bi taj potez doveo američke snage na jugoslavensko područje.¹⁴

Nacionalni sastav ibeovaca

Zastupljenost ibeovaca – kako su nazivane pristalice Rezolucije Informbiroa ili oni koje se sumnjicalo za prosovjetska stajališta – među pojedinim jugoslavenskim

¹¹ Požar, Petar, *Rezolucija Informbiroa (prije i poslije)*, Radničke novine, Zagreb, 1988., 71-80.

¹² Goldstein, 360.

¹³ Ramet, Sabrina, Petra, *Tri Jugoslavije. Izgradnja države i izazov legitimacije 1918.-2005.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2009., 238.

¹⁴ Isto, 238-239.

narodima nije bila ujednačena. Najviše je po postotku u odnosu na stanovništvo bilo ibeovaca Crnogoraca i to čak četiri puta više od jugoslavenskog prosjeka.¹⁵ Poticaj Crnogorcima da djeluju kao ibeovci ili informbiroovci leži u njihovoj privrženosti Rusiji, a ta privrženost je krenula 1750. kad je crnogorski metropolit Vasilije Petrović počeo obilaziti Rusiju. Njihovo djelovanje protiv vodstva KPJ je bilo prilično žustro i jako, a htjeli su na svoju stranu dobiti i jedinog Crnogorca koji je bio u samom vrhu vodstva Milovana Đilasa, koji se tome usprotivio jer je snažno vjerovao u Titovo vodstvo. Kako im to nije uspjelo okrenuli su se surađivati sa Srbima. Srbi su tako preko Žujovića počeli istupati protiv vodstva KPJ i zahtijevali da se Crna Gora pripoji Srbiji.¹⁶

Iako se očekivalo da je među srpskim ibeovcima najraširenija inteligencija, ona je bila manje zastupljena, većina su bili stari frakcionisti i rusofili koji su živjeli uz granicu s Rumunjskom. Jako veliki broj srpskih ibeovaca je bio izvan same Srbije. To su bili uglavnom hrvatski i bosanskohercegovački Srbi koji su poduprli Rezoluciju iz jednog razloga, a to je kako bi se što više približili Srbiji. Jer ako bi pobijedili ibeovci, zahtijevali bi od Moskve da Srbija bude glavna nacija u toj Jugoslaviji, a samim time bi ti Srbi izvan matične zemlje imali povlašten položaj u odnosu na stanovništvo s kojim žive na tim područjima.¹⁷ Čak je bilo i nekih manjih pobuna što su ih srpski ibeovci poticali i činili na području Korduna, Like, Banije i u susjednoj Cazinskoj krajini u sjeverozapadnoj Bosni, ali su takve pobune smirile vlasti, a osobe u KPJ koje su to poticale bile su smijenjene i procesuirane. Ovakva situacija je upravo i potakla hrvatsko stanovništvo da podrži Kominform. U Bosni i Hercegovini je, ako se izuzmu tamošnji Srbi, bilo vrlo malo ibeovaca, posebno među muslimanskim stanovništvom. Oni su bili za Rezoluciju iz razloga što su tražili jednaka prava kao što su uživali Hrvati i Srbi.¹⁸

Ibeovci Hrvati podržali su Rezoluciju iz jednostavnog razloga jer su bili nezadovoljni zbog centralističke uprave Beograda, a i što je bio veliki broj Srba u samoj KP Hrvatske i to čak do 30%, koji su između ostalog zauzimali visoke pozicije.¹⁹ Hrvata ibeovaca je bilo vrlo malo, a uglavnom ih se povezivalo s

¹⁵ Banac, 161-168.

¹⁶ Isto, 169-176.

¹⁷ Isto, 175.

¹⁸ Banac, 180.

¹⁹ Isto, 177-180.

Hebrangom pa su zbog toga i bili procesuirani. Uglavnom su to bili članovi Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske koji su došli iz redova Hrvatske seljačke stranke. U Hrvatskoj je najviše ibleovaca bilo u Istri, Puli, tamo je gotovo cijeli lokalni komitet stao uz Rezoluciju, ali i u Rijeci ih je bilo prilično.²⁰ Razlozi zašto je u Istri bilo toliko zastupljenih ibleovaca je privrženost predratnih komunista Komunističkoj partiji Italije koja je podržala Rezoluciju. U nekim novinskim člancima se podržavalo Rezoluciju, čak je bilo pokušaja oružane pobune te se nagovaralo stanovništvo da napusti Istru.²¹

Najmanje pristalica Rezolucije je bilo u Sloveniji.²² Na to je mogla utjecati veća razvijenost koja je baština još od doba Austro-Ugarske, ali i stanovništvo nije bilo jako miješano niti imalo neke velike nacionalističke zahtjeve za boljim položajem koji će se aktivirati tek nešto kasnije. Slovenci su bili privrženi Kominformu jedino iz teritorijalnih razloga jer je SSSR podržavao u određenoj mjeri jugoslavenski zahtjev za Koruškom i Trstom, no kad je ta potpora nestala, nestala je i slovenska privrženost Rezoluciji. Jedini ibleovac kojeg je važno istaknuti među slovenskim ibleovcima je Dragotin Gustinčič.²³ On je bio optužen za kominformstvo i prije same Rezolucije jer je navodno pisao Staljinu o stanju u KPJ i molio za djelovanje.

Makedonci su bili također malo zastupljeni kao ibleovci, ali oni koji su bili imali su zahtjeve za autonomnom Makedonijom koja neće biti prisilno posrblijavana kao što je to bilo u Vardarskoj Makedoniji za vrijeme Kraljevine Jugoslavije.²⁴ Makedonci su tražili sigurnost u Sovjetima jer su Bugari imali stalne pretenzije na makedonski teritorij smatrajući ih dijelom svog naroda. Tito im je u pregovorima sa Bugarskom komunističkom partijom osigurao nacionalnu pripadnost odnosno priznanje nacionalnosti. Kako god, i dalje je bila jaka ideologija bivše VMRO (*Vnatrešna makedonska revolucionerna organizacija*) koja je i prije rata, za vrijeme i nakon rata tražila samostalnu Makedoniju, stoga je Tito često ulazio u sukobe s pristalicama ideologije i frakcionistima koje je sve riješio skupa sa ibleovcima. No postojali su i oni koji su bili privrženi Bugarima, to je još jedan od razloga zašto su se neki Makedonski komunisti okrenuli Rezoluciji. Među njima je makedonski bugarofil, pjesnik Venko

²⁰ Isto, 178.

²¹ Dukovski, Darko, *Rat i mir istarski: model povijesne prijelomnice 1943.-1955.*, C.A.S.H., Pula, 2002., 260-262.

²² Isto, 181-183.

²³ Isto, 181.

²⁴ Isto, 183-196.

Markovski. U svojim pjesmama je opjevavao i slavio komunizam i Makedoniju. Smatrao je da bi Makedonija trebala biti dio Bugarske i protivio se Beogradu. U pjesmama je opjevavao i makedonsku pripadnost Bugarskoj. Bio je u velikim nesuglasticama s Milovanom Đilasom oko prava da se u makedonskim školama uči i sluša makedonski jezik. Problem je bio oko standardizacije makedonskog jezika što je smetalo Srbima jer su provodili srbizaciju Vardarske Makedonije. Bio je nekoliko puta uhićivan i zatvaran, na kraju je ipak umro od starosti. Nacionalna manjina koja je bila prilično u lošem položaju u Jugoslaviji je albanska.

Talijani su također podupirali Rezoluciju Informbiroa. Talijani koji su bili ibeovci su bili uglavnom nastanjeni na području Slobodnog Teritorija Trsta. Bili su uključeni u KPSTT, gdje su većina članova bili Slovenci. Rezolucijom je došlo do sukoba unutar KPSTT zbog jugoslavenskih pretenzija za područje Trsta, ali i talijanskih na grad i okolicu. Dolazi do podjele unutar stranke na Talijane koji podržavaju Rezoluciju pod vodstvom talijanskog komunističkog lidera Vittorija Vidalija i na one koji su bili projugoslavenski nastrojeni pod vodstvom generalnog sekretara KPSTT Branka Babića. Sukob je brzo eskalirao, ali su ibeovci na području Zone B brzo zatvarani, a netrpeljivost se stišava 1951. kada jugoslavensko vodstvo shvaća da je već lagano izgubilo Trst. KPSTT koji je do tad bio miješan i mogao dovesti do nekog sporazuma se podijelio i samim time onemogućio bilo kakav sporazum, a Trst je za Jugoslaviju potpuno izgubljen.²⁵

Albanci su također imali svoje ibeovce.²⁶ Problem je nastao oko Kosova, pokrajine većinom nastanjene Albancima. Za pripojenje Albaniji je bio i albanski predsjednik Enver Hoxha koji je bio u stalnim nesuglasticama s Titom. Broj Albanaca u KPJ je bio iznimno mali, a položaj na Kosovu iznimno loš jer su većinu na važnijim mjestima u administraciji imali Srbi, a i provodila se velika srbizacija stanovništva i iseljavanje Albanaca, a doseljavanje Srba. Nezadovoljni takvim postupcima oni koji su počeli podržavati Rezoluciju su tako i postali predmetom za procesuiranje.

Mađari su kao i Albanci isto jedna od manjina koja je imala problema s vlastima.²⁷ Bili su nastanjeni mahom u Vojvodini, a kako je i njihova matična zemlja

²⁵ Dukovski, 257-259.

²⁶ Banac, 196-206.

²⁷ Isto, 206-207.

bila komunistička i dio Kominforma, većina osumnjičenih mađarskih ibeovaca su bili odmah deportirani u Mađarsku.

Najgore od svih manjina su prošli Rusi, pogotovo oni koji nisu imali neke prijašnje korijene u Jugoslaviji, to su uglavnom bili ratni veterani.²⁸ Oni su odmah zatvarani jer bi mogli biti krtice i špijuni za Sovjete, a u određenom trenutku ako dođe do toga i aktivna vojna snaga.

Može se reći da su pristalice Rezolucije bili izrazito rašireni Jugoslavijom, ali najviše su bili prisutni u republikama koje su bile manje razvijene i imale manju populaciju ili su se borile za neke svoje nacionalne interese.

Rješavanje problema ibeovaca

Prva uhićenja počinju odmah nakon donošenja Rezolucije 1948. dok se broj uhićenja znatno povećava kako se sukob između SFRJ-a i SSSR-a još više produbio i na kraju doveo do konačnog raskola. Već 1949. uhićeno je preko 6000 osoba osumnjičenih da surađuju s SSSR-om ili podržavaju kritike Informbiroa.²⁹ Uhićivanjem ibeovaca se bavila državna tajna policija UDB-a koja je nastala preustrojem OZN-e 1946. godine. Bavila se prisluškivanjem, emigracijom, stranim obavještajnim službama i uhićivanjem režimskih protivnika. Jedna od glavnih metoda dolaska do informacija bilo je mučenje, u čemu su bili prilično kreativni.³⁰ Većina osuđenih se nalazila u lokalnim pritvorima te im se sudilo na lokalnim sudovima. Kažnjenci su se razlikovali po vrsti kažnjavanja i po mjestu gdje je kazna izvršavana. Prva grupa bili su administrativni osuđenici, koji su kažnjavani administrativnom metodom odnosno kazna je bila društveno koristan rad od 24 mjeseca. Uglavnom su bili osuđivani za lakše prekršaje, iako je bilo i težih slučajeva kao što je špijunaža, ali su takvi osuđenici obično regrutirani da budu dvostruki špijuni. Druga je grupa bila unutar Jugoslavenske armije, i to uglavnom oficiri, podoficiri i neki pripadnici UDB-e, ali i njihove kazne su bile uglavnom administrativne. Treća grupa je prošla najgore jer

²⁸ Isto, 207-209.

²⁹ Previšić, Martin, „Broj kažnjnika na Golom otoku i drugim logorima za informbirovce u vrijeme sukoba sa SSSR-om (1948.-1956.)“, *Historijski zbornik*, 1, 2015.,177.

³⁰ Akrap, Gordan, „Mač i štit u rukama partije – represivni sustav u funkciji oblikovanja korpusa javnog znanja“, *National security and the future*, 11(4), 2010., 181-183, 196-199.

su to bili pravi ibeovci, uglavnom osobe koje su počinile izdaju, diverzije, špijuniranja, sabotaze itd. Uglavnom su suđeni na civilnim sudovima.³¹ Sama administracija razlikuje pojam *kažnjenika* koje veže uz drugu grupu i *osuđenika* koje veže uz treću grupu. Sveukupni broj uhićenih i osuđenih ibeovaca je po podacima kojima raspolaže UDB-a bio 16 288.³² Od toga najviše je bilo Srba 7 235, Crnogoraca 3 439 i Hrvata 2 588, no ako gledamo broj uhvaćenih u omjeru prema broju stanovnika države daleko su ispred Crnogorci, dok su Slovenci bili najmanje opčinjeni Informbiroom.³³ Međutim, broj kominformovaca 1948.–1955. bio je znatno veći, po podacima koje je rekonstruirao Radovan Radonjić čak 55 663, što je u tom razdoblju činilo više od polovice članova koji su isključeni iz KPJ u razdoblju 1948. –1951.³⁴

Način na koji su dolazili ibeovci na sud bio je različit. Neki su bili odmah nakon sukoba poznati kao staljinisti, neki su bili cinkani od susjeda, prijatelja ili rodbine, treći samo ako su rekli jednu riječ protiv partije ili slušali „imperijalistički“ ili sovjetski radio, dok su neki završavali tako što su bile formirane posebne grupe tzv. lažni ibeovci. Lažni ibeovci su bili infiltrirani u narod i tako iznuđivali informacije iz ljudi te ih u krajnjem slučaju i tužili vlasti. Ova zadnja grupa je bila obično prisutna među novinarima, administracijom i među vojnim licima.

Slučajevi Hebrang i Žujović

Jedan od glavnih slučajeva koje treba spomenuti je slučaj Hebrang. Jugoslavenske vlasti su Andriju Hebranga uhvatile kako ga Sovjeti ne bi vrbovali kao konkurenta Titu. U CK KPJ navode da je redovito izvještavao sovjetske vlasti o stanju u državi, odnosno tvrde da je bio špijun, dok njegovi branitelji govore kako se on za vrijeme posjeta Rusiji teško razočarao u Staljina i njegovu politiku, što pokazuje i njegovo pismo ženi Olgi Kohn-Hebrang.³⁵ Obrat se događa kad je Hebrang kritizirao Tita jer ga nije postavio za vodeću osobu u ekonomskim pregovorima sa sovjeticima. Tu kritiku je osudio CK KPJ i izbacio ga iz svojih redova, a 1947. biva smijenjen i s položaja predsjednika Ekonomskog savjeta i na oba ga mjesta nasljeđuje Boris

³¹ Previšić, 177-178.

³² Podatci su za godine 1948.-1963., Banac, 149.

³³ Bilandžić, 308-309.

³⁴ Banac, 149.

³⁵ Isto, 115.

Kidrič. Do ožujka 1948. je ostao predsjednik Planske komisije, no dolaskom Staljinova pisma biva smijenjen i prebačen u kućni pritvor.³⁶ Nakon toga je uhićen pod optužbom da je za vrijeme NDH i boravka u njihovim zatvorima surađivao s ustašama,³⁷ stoga je prebačen u strogo čuvanu kuću u Srijemskoj Kamenici.³⁸ U optužnici se navodi da je u ustaškom pritvoru 1942. prešao na njihovu stranu i redovito ih izvještavao o strategijama partizana te da je u partizane uvodio ustaške agente kako bi kompromitirali partizane iznutra što su navodno Rusi saznali i pod prijetnjom izdaje vodstvu KPJ pridobili ga da služi njima i bude protuteža Titu.³⁹ Optužnica navodi i da je surađivao s Moskvom protiv Tita i države. Skupa s njim bivaju uhvaćeni i suđeni svi povezani s njim. Ostaje u zatvoru do suđenja, no nikad nije bio rehabilitiran, a po svemu sudeći u zatvoru je 1949. umro pod nejasnim okolnostima. Vlasti su njegovu smrt predstavile javnosti kao samoubojstvo, a slučaj je zataškan i neistražen.⁴⁰

Na sastanku CK KPJ na beogradskom Dedinju 12. travnja 1948., kada se raspravljalo o odgovoru na Staljinovo pismo, jedini član plenuma koji se otvoreno tamo suprotstavio vodstvu KPJ bio je Sreten Žujović.⁴¹ Osoba koja je prije rata bila uklonjena po nalogu Moskve iz KPJ, ali je početkom rata vraćen kao komandant štaba za Srbiju uz veliko protivljenje Đilasa i Rankovića. Njegov stav prema Moskvi bio je prikriven, a tek tad je izašao na vidjelo. Izjavio je da bi bilo dobro da Jugoslavija slijedi sovjetsku politiku i da bude u sastavu Sovjetskog Saveza.⁴² Zapitao je između ostalog sudionike plenuma gdje je njihovo mjesto u tom svijetu. Tito je odmah optužio Žujovića i povezo ga sa slučajem Hebrang s tim da je Hebrang okrivljen za sve nepovjerenje u CK. Žujović je isključen iz KPJ, a u međuvremenu se pokajao i nastavio živjeti isključen od javnosti do svoje smrti 1976. godine. Imenovana je tročlana komisija koja je trebala naći vezu između ta dva slučaja, tim više stoga što se jugoslavensko vodstvo bojalo da bi ih Sovjeti mogli pridobiti i iskoristiti protiv Tita. Samim time bi našli jako dobru i povjerljivu struju koja bi im u slučaju pada Tita omogućila kontrolu nad Jugoslavijom.

³⁶ Isto, 116.

³⁷ Akrap, 199-200.

³⁸ Bilandžić, 297.

³⁹ Banac, 121.

⁴⁰ Isto, 120-126; Goldstein, 361.

⁴¹ Banac, 120-121.

⁴² Isto, 120.

Logori

Sve optužene i osumnjičene da su podržavali Rezoluciju Informbiroa je trebalo negdje smjestiti, pritvoriti, maknuti iz javnog života kako bi se spriječilo njihovo javno djelovanje. Ibeovci su zatvarani na više lokacija. Zatvori na Golom otoku bili su ustrojeni po principu logora. Gdje će koji zatvorenik biti smješten određivalo se po tri parametra: administrativni kažnjenici (DKR – društveno korisni rad) bili su smješteni u jedan zatvor, vojni osuđenici u drugi, a žene u treći. Nikad ove skupine nisu bile u istom logoru. Administrativni osuđenici su išli na Goli otok i to prvi već 9. srpnja 1948., vojni osuđenici uglavnom su završavali zatvoru u Staroj Gradišci gdje su bili zatvarani do 1951., dok su žene bile prvo u logoru Ramski rit, blizu rumunjske granice, potom u zatvor Zabela u Požarevcu te na kraju od proljeća 1950. na otoku Sveti Grgur kraj Golog otoka.

Na Golom otoku 1950. se otvara veće radilište za kažnjenike DKR-a zvano „Velika Žica“, dok staro postaje radionica. Ljeti iste godine otvara se i radilište „R-101“ za visoke ličnosti što partije, što Jugoslavenske armije, među zatvorenicima zvano i „Petrova rupa“ i „Manastir“.⁴³ Žene sa Sv. Grgura prelaze na Goli otok, ali ostaju odvojene od muškaraca, dok na taj otok u ožujku 1951. dolaze vojni osuđenici i ostaju tamo oko godinu dana kada se sele na Ugljan kraj Zadra u staru talijansku vojarnu. Žene se ponovo potom vraćaju na Sv. Grgur i ostaju tamo skroz do amnestije 1956. godine.

Postojao je i manji zatvor u Bosni i Hercegovini, u Stocu, s oko 50–100 zatvorenika. Ovi logori su aktivni skroz do 1956. kada nastupa amnestija za skoro sve zatvorenike. Svi zatvori bili su pod direktnom upravom UDB-e. U memoarskoj literaturi navodi se da je u logorima bilo 15 737 zatvorenika u razdoblju 1948. –1956. godine. Najviše ih bilo u razdoblju između 1949. i 1952. godine. Vrhunac broja zatvorenih na Golom otoku bio je 1951. kada je ondje bilo 8195 zatvorenika, ali tad je zatvor bio i u punom pogonu jer je bilo otvoreno najviše radionica.⁴⁴

⁴³ Previšić, 180.

⁴⁴ Isto, 182.

Logistika Golog otoka

Goli otok je bio pojam koji je tijekom vremena postao sinonim za sve zatvore u kojima su bili ibleovci. Punim je kapacitetom radio u vrijeme uhićivanja ibleovaca od 1949. do 1956. godine. Nakon toga postaje zatvor za maloljetne delikvente, kriminalce i neke političke zatvorenike sve do potpunog zatvaranja 1988. godine. Dotaknut ću se načina na koji su osuđenici uopće završavali na samom otoku, suđenja i transporta na otok.

Procesu dolaska na Goli otok prethodilo je uhićenje i dugi proces suđenja koji je znao trajati od nekoliko mjeseci pa do čak i godinu dana. Najduže je obično trajalo suđenje vojnim licima jer je trebalo dugo da se prikupe dokazi. DKR kažnjenici bili su puno brže suđeni, njihov proces je u prosjeku trajao dva-tri mjeseca. Nakon izricanja kazne prvo su bili u pritvoru dok UDB-a ne dođe po njih. Sve osobe su bile prvo, uglavnom vlakovima, prebačene u Bakar, odakle su brodom prebacivane na Goli otok, sve u nadležnosti UDB-e.⁴⁵ Transport je bio organiziran, zbog ekonomičnosti, da što veća grupa ide odjednom. Čak su neke procese i namjerno malo ubrzali kako bi se popunio transport.

Što se tiče baraka i radilišta, na Golom je otoku postojalo nekoliko zatvorskih cjelina. Na prvom radilištu zvanom „Stara Žica“ bilo je u početku osam baraka, a kasnije 14 organiziranih kao i barake za radne akcije. Svaka je baraka imala kapacitet od 150 do 200 mjesta, a u punom pogonu je „Stara žica“ imala kapacitet od 2100 do 2800 mjesta, što nije bilo dovoljno zbog prenapučenosti koja je kasnije dovela do izgradnje novih radilišta i baraka. No prije izgradnje novog logora „Žice“ u „Staroj Žici“ su u razdoblju od 1948. do 1950. bile 3133 osobe što pokazuje da je po baraci bilo čak i 223 zatvorenika. Zbog toga se dva kilometra od starog radilišta izgradilo novo zvano „Velika Žica“ ili samo „Žica“. Ondje je izgrađeno 17 paviljona s 200-250 mjesta po paviljonu s boksovima od tri kata i tri reda, a ukupno 130 metara kvadratnih. Procjena kapaciteta ovih paviljona je 3400-4300, dok podatak iz 1950-1951. pokazuje da je u tom radilištu odjednom bilo najviše nešto više od 4300 zatvorenika. Od 1950. do 1954. se 6 678 zatvorenika seli na obližnji Sv. Grgur. Kroz

⁴⁵ Isto, 186.

ova prva dva logora ukupno za vrijeme trajanja sukoba do 1956. prošlo 12 273 osuđenika.

„Petrova rupa“, „Manastir“ ili R-101 je radilište u kojem su bili smješteni donedavni članovi KPJ, osobe koje nisu surađivale s UDB-om i vojni oficiri. Ukupni kapacitet ovog radilišta je bio 130 osoba. Žena je tijekom sukoba bilo osuđeno 842, s tim da je od 1951. do 1952. kroz logor je prošlo njih 550-570, ali ni u jednom trenutku nije bilo više 380–400 zatvorenica. Popis zatvorenika pokazuje da je od 1949. do 1956. godine na Golom otoku umrlo 399 ljudi s tim da ih je 175 umrlo 1951. od tifusa koji je pogodio otok.⁴⁶ U tu brojku se također ubrajaju ubijeni, umrli i samoubojstva

„Zdrav razum“

Cilj Golog otoka bio je preodgoj ibeovaca, odnosno njihovo psihološko slamanje na otoku, ukazivanje na ispravnost politike KPJ, te kasnije ponovo integriranje u svakodnevni život. Prvi general UDB-e Jovan Kapičić bio je ujedno i upravitelj ovog zloglasnog logora. On je uglavnom smještao zatvorenike na Goli otok. Što se tiče torture koja je bila prisutna u svrhu preodgoja ibeovcaca, nju nisu provodili ni čuvari, niti policija, niti UDB-a nego sami zatvorenici. Zatvorenici su se preodgajali međusobno.⁴⁷ Prvi zatvorenici su bili mučeni od strane čuvara jer nije bilo zatvorenika prije njih, dok su kasniji doživjeli torturu od osoba koje nisu bile pripadnici organa vlasti.

Sam dolazak na otok je bio prilično naporan jer je na brodovima bilo dosta ljudi, koji su nakon dolaska nasilno izbacivani iz broda nakon čega bi ih policija skinula i pretukla te bi ih potom nerevidirani zatvorenici pljuvali.⁴⁸ Zatvorenici su bili poslagani u *stroj* sa svake strane puta do samog logora i novopridošli su tijekom prolaska kroz *stroj* također bili pljuvani. Na samom vrhu otoka je bio logor gdje su novopridošlice obično dočekali zatvorenici koji su revidirali, također poslagani u *stroj* u obliku zmijske i dok je novopridošlica prolazila kroz stroj dobivala je batine. Navodno

⁴⁶ Isto, 187-189.

⁴⁷ Bavoljak, Darko, red., *Goli otok*, Art de facto, Zagreb, 2012., <https://www.youtube.com/watch?v=Z4wlv5nBz9w>

⁴⁸ Previšić, 187-189.

su sam *stroj* bili izmislili sami zatvorenici.⁴⁹ Nakon dolaska na vrh znali su biti bačeni u bačvu s bljuvotinom, pljuvačkom i prljavštinom ostalih novih osuđenika koji su već došli do vrha. Tamnice su bile bez svjetla, a osoba koja bi bila u tamnicama bi nakon nekoliko dana provedenih ondje izašla kao druga osoba.⁵⁰ Novi zatvorenici su odmah išli u kamenolom, ali ne udarati kamen nego ga nositi do obližnjeg brežuljka. Kada bi odnijeli određenu količinu kamena na brdo, jednostavno bi ga morali vraćati nazad. Taj Sizifov posao ih je izjedao više iznutra nego izvana.⁵¹ Bilo je i onih koji su bili psihički prilično jaki, ma koliku torturu prolazili. Za njih je bio određen poseban tretman zvan „Bojkot“.⁵² S takvim osobama je bilo zabranjeno razgovarati, radili su dvostruko, nisu dobivali cigarete, jeli su posljednji, spavali pola noći, a pola morali stajati iznad zahoda s nosom prema dolje da osjete smrad koji je iz njega izlazio. Čak ako bi se netko požalio na vrućinu ili glad, prošao bi lošije jer bi ga ostali zatvorenici prijavili za dizanje pobune i samim time su takvi opet prolazili torturu *stroja* ili bivali pola noći nagnuti nad zahodom.

Nakon rada slijedila je večera pa tzv. politički sat gdje je svatko morao pričati o sebi, po čemu je on neprijatelj države, dok su ostali odlučivali je li on iskren ili ne. U slučaju da je procijenjen kao neiskren opet bi morao proći neku torturu ili *stroj* ili bojkot ili batinjanje.⁵³ Sami logoraši su morali saditi sadnice drveća kako bi otok i pošumili. Kako su posadili sadnice morali su ih svojim tijelima štititi od sunca kako se ne bi osušile. Uzgajali su vlastite povrtnjake i park oko logora. Samim time su se trebali osjećati kao u vrijeme prije samog dolaska na otok dok su još bili u svojim vrtovima. Glavni alati za rad bili su kramp, lopata, poluga, kasela na kojoj su nosili utovareno kamenje, maca (veliki, teški, željezni čekić), tragač koji je također služio za nošenje kamenja i dr. Od drugih metoda mučenja treba spomenuti i sustav trineast žarulja gdje je zatvorenik morao zuriti u 13 žarulja od 500W do neiscrpljenosti, potom zakopavanje u piljevinu, punjenje vodom bačve bez dna i još mnogo drugih.⁵⁴

⁴⁹ Banac, 234.

⁵⁰ Bavoľjak, *Goli otok*.

⁵¹ Banac, 235.

⁵² Bavoľjak, *Goli otok*.

⁵³ Isto

⁵⁴ Ercegović Miloš, Josip, *Šest godina u paklu Gologa otoka (sjećanja)*, Josip Ercegović Miloš, Rijeka, 2002., 117-148.

Problemi s SAD-om

Amerikanci su prije samog sukoba između Staljina i Tita bili protiv politike Jugoslavije jer je bila prilično prosovjetski nastrojena. Jugoslavija je smatrala da će se jednog dana čak sama priključiti SSSR-u i postati još jedna od sovjetskih republika. To navodi i sam Edvard Kardelj 4. svibnja 1948. kad je rekao da će „Jugoslavija u budućnosti postati sastavni dio SSSR-a“.⁵⁵ To je prilično zanimljivo ako znamo da je sukob već tad bio u najavi, i bilo je određenih trzavica, kao npr. povlačenje sovjetskih stručnjaka iz zemlje, ali isto tako razgovora o Jugoslaviji na sjednicama Informbiroa. SAD-u je također smetalo što se Jugoslavija miješa u vanjskopolitičke situacije, pogotovo u područja pod utjecajem saveznika. Samo što se sad ne govori o saveznicima u smislu Drugog svjetskog rata nego u smislu saveznika protiv komunizma. Prvo im je smetalo to što je Jugoslavija tražila Trst za sebe jer je taman ušla u njega nekoliko dana prije savezne novozelandske vojske. Taj spor je ipak riješen za vrijeme Pariške mirovne konferencije 1947. kada je osnovan Slobodni Teritorij Trsta, sa zonama A i B, koji je potrajao do 1954. godine. Amerikancima je također smetalo što je Tito bio agresivan i što je htio okupirati austrijski dio Koruške u kojem su većinom živjeli Slovenci, Jugoslavija je pomagala i gerilske partizanske odrede u Grčkoj, dok su drugu stranu pomagale Velika Britanija i SAD. Smetalo im je i Titovo uplitanje u albansku politiku i pokušaj stvaranja saveza s tom zemljom. Jedan od glavnih razloga sukoba s Amerikom je jugoslavensko prizemljenje američkih zrakoplova. U kolovozu 1947. Jugoslaveni su prizemlili transportni avion i uhitili njegovu posadu, dok su desetak dana kasnije srušili transportni avion C-47, ali su nakon ultimatumu Amerike pustili taoce i platili odštetu za poginule taoce.⁵⁶ Američki veleposlanik u Jugoslaviji se povlači iz zemlje jer je cijelo vrijeme u stalnim pritiskom jugoslavenskih suradnika. Tako su odnosi Jugoslavije i saveznika iz Drugog svjetskog rata zahladili, točnije doveli do sukoba zbog očitog razloga – političkih razlika. Međutim, jedan događaj promijenit će odnose ove dvije u poraću dotad suprotstavljene države i otvoriti Jugoslaviju prema svijetu. Bila je to Rezolucija Informbiroa. Izolacija Jugoslavije prestaje odmah nakon pisma Informbiroa, Tito se početkom 1950-ih lagano otvara, kreće u posjete zapadnim državama, prva zemlja koju je posjetio bila je Velika Britanija 1953. godine.

⁵⁵ Jakovina, Tvrtko, *Socijalizam na američkoj pšenici*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002., 16.

⁵⁶ Isto, 16.

Američka pomoć

Nakon prekida odnosa s „velikim bratom“ na istoku i prelaženja u stanje ratne pripravnosti u Jugoslaviji dolazi do popravljjanja odnosa s dojučerašnjim neprijateljem, bolje rečeno do popravljjanja odnosa i suradnje sa državom s kojom su najmanje mislili da bi mogli imati dobar odnos, SAD-om. No da bi ta suradnja bila moguća Jugoslavija se morala odreći svojih pretenzija na neka područja kao što je područje oko Klagenfurta i Villacha u Austriji što je Tito smatrao svojom okupacijskom zonom,⁵⁷ sklopiti primirje s Italijom i odreći se Trsta, smanjiti vojnu pomoć gerilskom partizanskom pokretu u Grčkoj, odreći se pretenzija na Albaniju. Kad su sve te uvjete ispunili, na neki način su dobili otvoreni put prema laganom otvaranju prema Zapadu i Zapada prema Jugoslaviji. SAD je smatrao Jugoslaviju državom koja može ostalim sovjetskim satelitima biti primjer da se odvoje od Moskve i da krenu svojim putem. Tadašnjem predsjedniku SAD-a Eisenhoweru odgovaralo je da Jugoslavija, koja je u to doba bila treća vojna sila u Europi, bude što dalje od Moskve. Da bi takav status i zadržao morao ju je na neki način podupirati i privući na svoju stranu, a ako i ne privuče na svoju stranu, bio bi zadovoljan da bude neutralna i primjer drugim državama da postanu neovisne od Sovjeta.

Kina je također tih godina otišla svojim putem, u svoj komunizam te se kao i Jugoslavija odvojila od protektorata Moskve. Jugoslavija bi tako svojim izolacionizmom zatvorila Sovjetima izlaz na Jadran, a samim time i na Sredozemlje, iako je tu još ostala Albanija kao još jedna od prosovjetskih država, koja je imala moguć izlaz na Jadran i Sredozemlje, ali zbog svoje izolirane politike Sovjeti je nisu koristili za svoje potrebe. Više im je odgovarala razvedena jadranska obala.

Jugoslavija i SAD stupaju u naizmjenične pregovore oko pomoći Jugoslaviji u kojima su, kako tvrde neki jugoslavenski izvori, Amerikanci bili oduševljeni vojnom spremnosti JNA. Zatim je Koča Popović otputovao početkom 1951. u SAD i stupio u pregovore koji su 14. listopada iste godine urodili sporazumom *Military Assistance Pact* (MAP), koji je na snazi trebao biti punih 28 godina, a Jugoslavija uključena u *Mutual Defence Aid Program* (MDAP).⁵⁸ Sporazumom je najviše profitirala kopnena vojska, malo manje zrakoplovstvo, iako je tad jedva postojalo, a najmanje mornarica.

⁵⁷ Isto, 15.

⁵⁸ Isto, 38.

Zapadne zemlje su pomagale i u obuci jugoslavenskih vojnika.⁵⁹ Ukupna pomoć je u dvije godine od 1952. do 1953. iznosila 296 milijuna dolara od ukupnih planiranih 746,5 milijuna dolara. Kako nije imala u planu ući u NATO i nije bila zainteresirana za sklapanje Atlantskog pakta, Jugoslavija je sklopila savez s Turskom i Grčkom 9. kolovoza 1954. godine u Bledu.⁶⁰ Time se Jugoslavija obvezala vojno pomoći ove dvije politički različito orijentirane države ako jedna od njih bude izravno napadnuta. Ukupna pomoć SAD-a Jugoslaviji je od 1949. do 1955. godine iznosila čak 1,2 milijarde dolara.⁶¹ No, Amerika je osim vojno Jugoslaviju pomagala i u hrani, ponajviše u pšenici koju su dopremali brodovima, ali i u nafti i ostalim sirovinama koje je Jugoslavija prestala dobivati uspostavom sovjetske blokade. Samim time Jugoslavija je manje osjetila blokadu i glad koja je mogla nastupiti da nije bile ove velike pomoći i moguće pokleknuti pritisku sile koja ne bi imala milosti prema „dezerteru u svojim redovima“.

Glavna osoba na američkoj strani bio je John Foster Dulles, čovjek koji je bio državni tajnik Sjedinjenih Američkih Država za vrijeme predsjednika Dwighta D. Eisenhowera. Bio je desna ruka predsjednika, zajedno su donosili odluke o vanjskoj politici. Protivio se Ženevskoj konferenciji koju su potpisali Vijetnamci i Francuzi, ali je imao jako veliki utjecaj na Jugoslaviju. Kad se već mislilo da je Jugoslavija ponovo otišla nazad u sovjetski lager, bio je zaslužan za pregovore koji su Jugoslaviju zadržali u najmanju ruku neutralnom. Jedan od glavnih sastanaka Dullesa i Tita zbio se 6. listopada 1955. na Brijunima.⁶² Dulles je bio zainteresiran za stanje u Balkanskom paktu i čvršće povezivanje sa Zapadom te je htio ispitati kakav je utjecaj na Jugoslaviju imao Hruščovljev dolazak, dok je Tito zahtijevao ujedinjenu i demilitariziranu Njemačku te nastavak dobrih odnosa sa SAD-om. Sastanak je pokazao da je problem u Balkanskom paktu zapravo između Atene i Ankare, da SSSR i dalje ima zabranu korištenja Jadranskog mora te da će Amerika i dalje financijski i vojno podupirati FNRJ, ali i Titov lagani odlazak u neutralnost i naznake stvaranja Pokreta nesvrstanih.

⁵⁹ Ramet, 239.

⁶⁰ Jakovina, 41; Ramet, 240.

⁶¹ Jakovina, 39-43.

⁶² Isto, 87-88.

Rješavanje sukoba

Staljinovom smrću dolazi do normalizacije odnosa SSSR-a i Jugoslavije. Na vlast dolazi umjereniji Nikita Hruščov koji je bio spreman doći u bolje odnose s Titom. Tako 26. svibnja 1955. zrakoplovom dolazi u Beograd kako bi sklopili sporazum i primirili međudržavne odnose.⁶³ Njegov je posjet doveo do potpisivanja *Beogradske deklaracije* u kojoj su istaknuta načela kao što su poštivanje suverenosti, nezavisnosti i ravnopravnosti ovih dviju država međusobno i s drugim državama. Deklaracija donosi i odrednice za unapređenje gospodarske suradnje, ukidanje negativne promidžbe u medijima, osude agresije i normalizacija odnosa među narodima.⁶⁴ U lipnju 1956. Tito – iznenađujuće za zapadne sile – posjećuje Moskvu i SSSR. Bio je to najveći doček nekog stranog državnika do tad nezapamćen u SSSR-u. Tito je putovao zemljom s Hruščovom i održavao razne govore među kojima je najprimjetniji bio onaj u Moskvi na Dinamovu stadionu. Pregovori su rezultirali Moskovskom deklaracijom koja donosi priznavanje „neovisnom putu u socijalizam“ i „potpunu jednakost i dobrovoljnost“ u odnosima između komunističkih država partnera.⁶⁵ No za Ameriku je bilo najbitnije da nije bio potpisan niti jedan vojni ili gospodarski sporazum jer samim time je Jugoslavija ostala izvan Lagera, dok Tito čak nije ni priznao Demokratsku Republiku Njemačku. Stoga je Eisenhower uz savjetovanje i potporu Dullesa odlučio nastaviti pomoć Jugoslaviji u hrani i vojnoj opremi, ali će pričekati s teškim naoružanjem dok se ne uvjeri u vjerodostojnost izvještaja nakon Titovog posjeta SSSR-u. Vlasti u Moskvi željele su biti u dobrim odnosima s komunističkim zemljama izvan Lagera i samim time željele su na neki način odaljiti Jugoslaviju od utjecaja SAD-a. Jugoslavija je uočila da bi mogla djelovati zapravo na dvije fronte: dobivati vojnu i financijsku pomoć SAD-a kako bi bila što dalje od Moskve, ali i gospodarsku pomoć Sovjeta kako bi se zadržala što dalje od Zapada. To je Tito vrlo vješto i lukavo koristio što mu je i omogućilo na neki način da bude neutralan u opasnoj zoni između dva bloka, ali i da pokrene svoje gospodarstvo koje je u to doba dobilo veliki zamah.

⁶³ Isto, 83.

⁶⁴ Matković, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije (1918-1991): Hrvatski pogled*, Naklada P.I.P. Pavičić, Zagreb, 1998., 317-318.

⁶⁵ Jakovina, 94.

Zaključak

Možemo reći da je sukob Tito – Staljin za jugoslavensko područje bio iznimno važan jer je omogućio potpuno različit razvoj socijalizma i oslobodio je Jugoslaviju utjecaja Moskve. Ta sloboda od SSSR-a Jugoslaviji je donijela priliku da sama formira svoj socijalizam, u liberalnijoj verziji, uvedeno je samoupravljanje, prvo u svijetu i postiglo je određene gospodarske rezultate, a omogućeno je i slobodno kretanje u i iz države. Sukob je Jugoslaviji donio i pomoć od zemlje od koje se najmanje nadala, od SAD-a. Ta pomoć je bila uglavnom vojna, nije bila najsuvremenija, ali je omogućila Jugoslaviji da se u slučaju napada SSSR-a pokuša dostojno obraniti. Bilo je i financijske i pomoći u hrani koja je omogućila prehranjivanje gladnih jer je najveće dotadašnje tržište za Jugoslaviju bilo zatvoreno. Samim time se Jugoslavija otvorila trgovini s drugim zapadnim državama, ali je bila prisiljena riješiti svoje granične sporove i odustati od pomoći grčkim partizanima. Koliko god se Jugoslavija odrekla nekih područja ili nekih svojih interesa prilično je profitirala ovim sukobom, ali je i dala mogućnost, odnosno motivaciju drugim zemljama unutar sovjetskog lagersa da pokrenu svoj socijalizam ili svoju politiku različitu od Moskve. Jugoslavija je sukobu prošla najbolje što je mogla. Neki postupci koje su vlasti provodile za vrijeme sukoba bit će i dalje kontroverzni i dijelom rasprava, kao i pitanje kakav bi bio ishod sukoba da su postupci bili drugačiji. Goli otok kao stratište iberovaca i dalje će biti prilična crna rupa u povijesti Jugoslavije, gdje su nekoliko godina mučeni svi protivnici ili potencijalni protivnici režima. Jugoslavija je tad prolazila kroz teško razdoblje, a njezin vođa Josip Broz Tito je svojim vještim diplomatskim postupcima ostvario ono što je on mislio da je za nju u tom trenutku bilo najbolje.

Literatura

1. Akrap, Gordan, „Mač i štit u rukama partije – represivni sustav u funkciji oblikovanja korpusa javnog znanja“, *National security and the future*, 11(4), 2010., 165-239.
2. Banac, Ivo, *Sa Staljinom protiv Tita: Informbirovski rascjep u jugoslavenskom komunističkom pokretu*, Globus, Zagreb, 1990.
3. Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999.
4. Dukovski, Darko, *Rat i mir istarski: model povijesne prijelomnice 1943.-1955.*, C.A.S.H., Pula, 2002.
5. Goldstein, Ivo, *Hrvatska povijest*, Novi Liber, Zagreb, ³2013.
6. Jakovina, Tvrtko, *Socijalizam na američkoj pšenici*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002.
7. Matković, Hrvoje, *Povijest Jugoslavije (1918-1991): Hrvatski pogled*, Naklada P.I.P. Pavičić, Zagreb, 1998.
8. Požar, Petar, *Rezolucija Informbiroa (prije i poslije)*, Radničke novine, Zagreb, 1988.
9. Previšić, Martin, „Broj kažnjenika na Golom otoku i drugim logorima za informbirovce u vrijeme sukoba sa SSSR-om (1948.-1956.)“, *Historijski zbornik*, 1, 2015., 173-193.
10. Previšić, Martin, Prokić, Milica, „Ekohistorijski aspekti proučavanja logora na Golom otoku 1949.-1956.“, *Ekonomska i ekohistorija*, 1, 2016., 186-196.
11. Prokić, Milica, „Environmental History, Goli otok – Human agency and fauna“, *Ekonomska i ekohistorija*, 1, 2014., 133-148.
12. Ramet, Sabrina, Petra, *Tri Jugoslavije. Izgradnja države i izazov legitimacije 1918.-2005.*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2009.

Film

Bavoljak, Darko, red., *Goli otok*, Art de facto, Zagreb, 2012., <https://www.youtube.com/watch?v=Z4wlv5nBz9w>

Memoari

Ercegović Miloš, Josip, *Šest godina u paklu gologa otoka (sjećanja)*, Josip Ercegović Miloš, Rijeka, 2002.

Sažetak

Počeci prijepora između Tita i Staljina ocrtavaju se još za vrijeme Drugoga svjetskog rata. Samom sukobu prethodilo je povlačenje sovjetskih savjetnika iz FNRJ, zatim pismo koje je upozorilo Jugoslaviju na krivu politiku koju vodi i na nedosljednu primjenu sovjetskoga modela. U lipnju 1948. Rezolucija Informbiroa optužila je vodstvo KPJ za niz zastranjenja te Jugoslavija isključena iz te organizacije. Sljedećih godina neslaganja se zaoštravaju te dolazi i do mogućnosti otvorenog vojnog sukoba. KPJ se vrlo brzo okreće procesuiranju mogućih protivnika i pristalica Rezolucije u Jugoslaviji. Veći prekršitelji su završavali u zatvorima, uglavnom na zloglasnom Golom otoku gdje su metodu „preodgoja“ provodili sami zatvorenici. Budući da su SSSR i zemlje lagra provodile političku i gospodarsku blokadu Jugoslavije, Tito je morao tražiti saveznika na drugoj strani i pronašao ga je u SAD-u. Pomoć je bila prilično velika. Nakon Staljinove smrti dolazi do smirivanja i popravljjanja odnosa sa SSSR-om koji Jugoslaviji priznaje pravo na samostalan socijalistički razvoj.

Ključne riječi: sukob Tito – Staljin, Rezolucija Informbiroa, ibeovci, Goli otok, SSSR, SAD

Abstract

Tito – Stalin Split

The beginning of dispute between Tito and Stalin can be traced in World War II. The conflict itself was preceded by the withdrawal of Soviet advisors from Yugoslavia, then the letter which warned the country's leaders for the wrong policy they were leading and for the inconsistent implementation of the Soviet model. In June 1948, the Cominform Resolution accused the leadership of Yugoslav Communist Party for a series of deviations and they excommunicated Yugoslavia from this organization. In the next few years the disagreements became more intense and there was even a possibility of an open military conflict. The Party quickly turned towards prosecuting possible adversaries and supporters of the Resolution in Yugoslavia. Major offenders would end up in prison, mostly in the notorious Goli otok where the prisoners would carry out their own correction. Since the USSR and its satellite countries were carrying out the economic and political blockade of Yugoslavia, Tito had to find an ally on the other side and he found it in the USA. The help was significant. After Stalin's death the relations between the USSR and Yugoslavia began to improve and the Soviets acknowledged Yugoslavia had the right to an independent socialist development.

Keywords: Tito – Stalin split, Cominform Resolution, cominformists, Goli otok, USSR, USA